

บทที่ 7

การค้าหลังจาก พ.ศ. 2398

จุดประสงค์ เพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับสภาพของการค้าภายในและต่างประเทศของไทยในช่วงเวลาประมาณ 100 ปี หลัง พ.ศ. 2398 ต่อไปนี้

1. ผลกระทบของสนธิสัญญาการค้าเสรีต่อการค้าภายในประเทศ
2. ผลกระทบของสนธิสัญญาการค้าเสรีต่อการค้าระหว่างประเทศของไทย
3. ลักษณะของสินค้าเข้าและสินค้าออกที่สำคัญของไทย
4. สถานะดุลการค้าของไทย
5. บทบาทรัฐบาลต่อการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าแทรกแซงและผูกขาด

แนวคิดหลัก

การทำสนธิสัญญาการค้าเสรีกับชาติตะวันตกทำให้การค้าทั้งภายในและระหว่างประเทศขยายตัวอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง เนื่องจากการผูกขาดและข้อจำกัดต่าง ๆ ทางการค้าถูกลบเลิกไปเกือบหมด

ในด้านการค้าส่งออกนั้น ข้าวเป็นสินค้าออกอันดับหนึ่งที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศไทยเป็นอย่างมากติดต่อกันมาโดยตลอด รองลงไปเป็นคินุก ยางพารา และไม้สัก ส่วนสินค้าเข้านั้นส่วนใหญ่เป็นสินค้าบริโภคนิยม และมีที่เป็นสินค้าจำเป็นเพียงไม่กี่ชนิด นอกจากนั้นสินค้าเข้าจำนวนมากจัดได้ว่าเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยซึ่งมีตลาดจำกัดเพียงชนชั้นสูงและชาวต่างประเทศจำนวนไม่มากนัก ทำให้ประเทศได้เปรียบดุลการค้าเกือบตลอดช่วง 100 ปีหลัง พ.ศ. 2398

ในช่วงเวลาประมาณ 70 ปี ภายใต้อสนธิสัญญาการค้าเสรีนั้น มีเพียงครั้งเดียวที่รัฐบาลไทยจำกัดการส่งออกข้าว เนื่องจากเกิดผลผลิตเสียหายติดต่อกันจนไม่พอบริโภคในประเทศ หลังจากนั้นการค้าก็เป็นไปโดยเสรีมาโดยตลอด จนถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่รัฐบาลต้องเข้าไปดำเนินการผูกขาดการค้าข้าวส่งออก เพื่อจัดหาข้าวส่งมอบตามที่อังกฤษเรียกร้อง แต่ก็ก็เป็นระยะเวลาไม่นานนัก

ผลกระทบจากสนธิสัญญากับชาติตะวันตก

นับตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ทรงทำสนธิสัญญาการค้ากับชาติตะวันตก ในปี 2398 แล้ว การค้าขายในประเทศไทยก็เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วเกินคาดหมาย เช่น แต่ก่อนเคยมีเรือกำปั่นฝรั่งมาค้าขายในกรุงเทพฯ เพียงราวปีละ 12 ลำ แต่พอทำหนังสือสัญญาแล้วก็มีเรือกำปั่นฝรั่ง เข้ามาค้าขายถึงปีละ 200 ลำ^{1/} ไม่เพียงด้านการค้ากับต่างประเทศเท่านั้นที่เจริญขึ้น การค้าภายในก็ได้ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเองไปสู่เศรษฐกิจแบบการค้าและต่อมา เมื่อมีการปรับปรุงระบบการคมนาคมโดยเฉพาะรถไฟขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 การค้าก็ยังขยายตัวไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

การค้าภายในประเทศ

อัตราการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเองไปสู่เศรษฐกิจแบบการค้านั้นเป็นไปอย่างไม่สม่ำเสมอนัก ในบางช่วงการเปลี่ยนแปลงก็อาจช้าในบางช่วง การเปลี่ยนแปลงก็อาจเป็นไปอย่างรวดเร็ว และในบางส่วนของประเทศซึ่งการคมนาคมสะดวกก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าเขตอื่น

จากการพัฒนาขึ้นมาเป็นเศรษฐกิจแบบที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนอย่างกว้างขวางนี้ หน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างใหม่ที่สำคัญก็เกิดขึ้นนั่นคือหน้าที่นำผลผลิตจากชาวนาขนส่งไปยังเมืองท่า และขายให้แก่ผู้ซื้อชาวต่างประเทศ แล้วซื้อสินค้าอื่น ๆ กลับมาขายให้แก่ชาวนาอีก ในระยะ 100 ปีหลังจาก พ.ศ. 2398 นั้น หน้าที่ของคนกลางที่กล่าวมานี้ผู้ที่ทำก็คือชาวจีนซึ่งได้เริ่มกิจกรรมเหล่านี้มาแล้วตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2398 พ่อค้าชาวตะวันตกก็มีส่วนในกิจกรรมเหล่านี้ เช่นกัน แต่โดยทั่วไปเป็นในระดับการขายส่งเท่านั้น ส่วนคนไทยเกือบจะไม่มีส่วนในการค้าที่สำคัญเลย

ความต้องการซื้อข้าวที่มีมากขึ้นในตลาดต่างประเทศหลังจากการทำสนธิสัญญาเป็นสาเหตุสำคัญของการขยายตัวในการค้า เพราะทำให้ชาวนามีรายได้เป็นตัวแทนเงินขึ้น ทำให้สามารถซื้อสินค้าในตลาดได้อย่างคล่องตัวเป็นครั้งแรก ดังนั้นการค้าภายในประเทศจึงขยายเข้าไปยังที่ซึ่งมีการขยายการผลิตเพื่อส่งออกเป็นสำคัญ และเขตที่ทำการค้าเจริญขึ้นก่อนอื่นก็คือภาคกลางซึ่งมีการคมนาคมสะดวกและเหมาะสมกับการปลูกข้าวเพื่อส่งออก การค้าที่เจริญขึ้นนี้เป็นทั้งเนื่องจากการขนส่งสินค้าเข้าไปขายทำได้โดยง่ายและเนื่องจากการที่ชาวนาในภาคกลางมีรายได้เป็นตัวแทนเงินสำหรับจับจ่ายใช้สอยอย่างคล่องตัวด้วย

^{1/} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชนิพนธ์เรื่องสนธิสัญญาการค้ากับชาติตะวันตก (กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา), หน้า 335

ส่วนในภาคอีสานนั้นเนื่องจากความไม่สะดวกในการขนส่งจึงทำให้การค้าขายตัวเข้าไปมากเพราะการติดต่อกับภาคกลางซึ่งเป็นเมืองท่าการค้าที่นั่น แต่เดิมต้องทำด้วยทางบกซึ่งยากลำบากและมีอันตรายจากโจรสลัด ต้นทุนค่าขนส่งจึงสูงมาก นอกจากนั้นในระยะแรกนี้ ภาคอีสานยังไม่สามารถทำการขยายการผลิตข้าวเพื่อส่งออกได้ (เนื่องจากความไม่สะดวกในการคมนาคม) ประชาชนในเขตจึงขาดรายได้เป็นตัวเงินที่จะซื้อหาสินค้าด้วย ถ้าไม่นับกองคารวานของพ่อค้าบางกลุ่มแล้ว เขตอีสานนี้ก็เกือบจะไม่มีการค้ากับภายนอกเขตเลยในช่วงก่อนที่จะมีการทำทางรถไฟเข้าไปถึง ในปี 2463 มีผู้ประมาณว่ามูลค่ารวมของการค้ากับภายนอกเขตของที่ราบสูงโคราชเป็นประมาณ 1.5 ล้านบาทต่อปี^{2/} โดยที่แบ่งเป็นสินค้าเข้าและออกอย่างละเท่า ๆ กัน สินค้าต้องนำจากกรุงเทพฯ มายังสระบุรีโดยทางเรือและขนส่งข้ามเทือกเขาไปยังโคราช โดยกองคารวานเกวียน สินค้าเหล่านี้ $\frac{1}{3}$ จะถูกนำไปขายในโคราช อีก $\frac{1}{3}$ ถูกนำไปสู่อุบลราชธานีและอีก $\frac{1}{3}$ ถูกนำขึ้นไปทางเหนือสู่หนองคาย

สำหรับในภาคเหนือนี้มีการติดต่อกับภาคกลางได้ในทางน้ำ การค้าจึงขยายไปได้ค่อนข้างมากกว่าในภาคอีสาน แต่ก็ยังไม่คล่องตัวเท่าที่ควรเพราะความยากลำบากในการขนส่งนั่นเอง เมื่อมีการขยายเส้นทางรถไฟไปสู่ภาคเหนือและภาคอีสาน ก็ทำให้การค้าภายในประเทศขยายตัวตามไปด้วยอย่างรวดเร็ว ทำให้เศรษฐกิจของเขตดังกล่าวเปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจแบบการค้าได้เร็วยิ่งขึ้น

การค้ากับต่างประเทศ

ถ้าเราพิจารณาถึงแนวโน้มหลักของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทยภายหลังจากทำสนธิสัญญาการค้ากับตะวันตกแล้ว จะพบว่าการขยายตัวอย่างมากทั้งในปริมาณ และมูลค่าของสินค้าออก โดยที่สินค้าเข้าก็ขยายตัวไปพร้อม ๆ กัน ด้านสินค้าออกนั้นประกอบด้วยสินค้าขั้นต้น (สินค้าเกษตรและวัตถุดิบ) เพียงไม่กี่ชนิด ส่วนด้านสินค้าเข้านั้นเป็นสินค้าอุตสาหกรรมมากมายหลายชนิด

(1) การค้าขาออก

ถ้ามองในแง่ทั้งประเทศโดยส่วนรวมแล้ว ประเทศไทยก็ได้กลายเป็นประเทศที่มีความชำนาญเฉพาะในการผลิต ข้าว ติบुक ไม้สัก และยางพารา เพื่อการส่งออก นับตั้งแต่ พ.ศ. 2398 เป็นต้นไป และเกษตรกรจำนวนมากนั้น ปรากฏว่าเกือบจะชำนาญเฉพาะในการผลิตข้าว ซึ่งเป็นพืชทำเงินเพียงอย่างเดียวของพวกเขาเท่านั้น

^{2/} James, C. Ingram Economic Change in Thailand, 1850-1970 (London: Oxford University Press, 1971) p. 117

(ก) การค้าข้าวส่งออก

เมื่อสินค้าออกขยายตัวขึ้นหลังจากปี 2398 ระบบการตลาดและการค้าข้าวส่งออกได้เปลี่ยนมาเป็นลักษณะพื้นฐานอย่างหนึ่งซึ่งได้เป็นเช่นนั้นติดต่อกันมาอีกเป็นเวลานาน จะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างก็ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เท่านั้น ลักษณะดังกล่าวนี้ก็คือ ทั้งชาวนาและเจ้าของโรงสี ไม่ได้เป็นผู้ทำหน้าที่ขนส่งข้าวเปลือกจากเขตที่ทำการมายังโรงสี ผู้ที่ทำหน้าที่นี้ก็คือคนกลางซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นคนจีน คนกลางเหล่านี้เดินทางเข้าไปยังแหล่งผลิตในชนบท ซื้อข้าวเปลือกโดยตรงจากชาวนา และขนส่งโดยทางเรือลงมายังกรุงเทพฯ เพื่อขายแก่โรงสีที่นั่น ข้าวเพื่อการส่งออกส่วนใหญ่มาจากที่ราบลุ่มภาคกลาง ซึ่งคนกลางจะเดินทางไปยังเขตชนบทตามลำคลองและแม่น้ำเพื่อซื้อข้าว เกือบไม่มีชาวนาคคนใดขนข้าวเปลือกมายังโรงสีโดยตรงหรือเจ้าของโรงสีคนใดส่งคนออกไปซื้อ ข้าวเปลือกเอง บางครั้งเมื่อมีการแข่งขันกันระหว่างโรงสีมากผิดปกติ เจ้าของโรงสีก็อาจเพียงแต่ส่งคนขึ้นไปดักตามทางน้ำ คอยพบเรือขนข้าวเปลือกและส่งซื้อโดยให้นำมาส่งให้ยังกรุงเทพฯ แต่ไม่ได้ทำการขนส่งข้าวเปลือกเอง

ดังนั้น ถ้าจะกล่าวถึงข้าวเปลือกที่ส่งมาที่ยังกรุงเทพฯ แล้ว โดยทั่วไปก็ยิ่งปรากฏว่าเจ้าของโรงสีซื้อจากคนกลางเท่านั้น แต่ถ้าเป็นโรงสีขนาดเล็ก ๆ ในชนบทไกล ๆ แล้วก็อาจติดต่อกับชาวนาโดยตรง แต่ข้าวที่ขนจากโรงสีเล็ก ๆ เหล่านี้มายังกรุงเทพฯ ก็ยังทำโดยคนกลางอยู่นั่นเอง

ปัญหาทางการเกษตรหลายประการผูกพันอยู่กับระบบและวิธีการของคนกลาง ซึ่งไม่ได้เพียงแต่ทำการซื้อขายข้าวเปลือกเท่านั้น เขายังให้กู้เงินและให้เครื่องมือ วัสดุและสิ่งจำเป็นในการเพาะปลูกล่วงหน้า เป็นเจ้าของและให้เช่าที่ดิน นำสินค้าจากเขตอื่นมาขายและขนส่งสินค้าไปมาด้วย หน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้ผสมกันไป จนไม่อาจแยกต้นทุนของการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกจากกันได้ การที่ชาวนาขาดความรู้เรื่องราคา และตลาด ตลอดจนขาดเงินทุนหมุนเวียน ทำให้ชาวนาต้องขึ้นอยู่กับคนกลางอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะพวกชาวนาที่ต้องเช่าที่นาทำ ซึ่งมักไม่มีทรัพย์สินอะไร ค่าประกันเงินกู้ จึงจำเป็นต้องขายพืชผลในฤดูเก็บเกี่ยว (ในตอนราคาค่ำสุด) เพื่อจ่ายคืนหนี้สินที่นำเงิน และสินค้ามาใช้ล่วงหน้า โดยเสียดอกเบี้ยในอัตราสูง

ในปี 2480 นายคอลล ที่ปรึกษาทางการคลังของไทยได้ประมาณว่า 50% ของราคาข้าวส่งออก จะต้องถูกแบ่งไปจ่ายแก่เจ้าของโรงสี ผู้ส่งออกและคนกลาง ซึ่งในบรรดาคคนเหล่านี้พวกคนกลางระหว่างชาวนากับโรงสีจะได้ส่วนแบ่งไปมากที่สุด^{3/}

^{3/} Ibid., p. 72

ได้มีความพยายามของโรงสีขนาดใหญ่ในกรุงเทพฯ ที่จะส่งตัวแทนออกไปรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาเองโดยตรงอยู่บ้างเหมือนกัน แต่ก็ล้มเหลว ซึ่งความล้มเหลวครั้งหนึ่งนั้น เป็นเพราะการขาดขวางของรัฐบาล คือในปี 2474 นั้น บริษัทเอเชียตะวันออก ของเดนมาร์ก เริ่มไปรับซื้อข้าวเปลือกโดยตรงจากชาวนา และใช้วิธีจ่ายเงินให้ล่วงหน้า โดยคิดดอกเบี้ย 10% การกระทำดังกล่าวถูกยับยั้งโดยรัฐบาลไทย เพราะแม้ว่ารัฐบาลต้องการเห็นคนกลางและนายทุนเงินกู้ชาวจีนหมดไปก็ตาม แต่ก็ไม่ต้องการให้ถูกแทนที่โดยชาวตะวันตก เพราะกลัวว่า บริษัทต่างประเทศจะสามารถเข้าเป็นเจ้าของที่ดินเพาะปลูก ส่วนใหญ่ของประเทศที่อุดมสมบูรณ์ได้ ด้วยการยึดที่ดินจากชาวนาซึ่งไม่อาจใช้หนี้คืนได้และอีกประการหนึ่งก็คือการกระทำเช่นนั้นเป็นการแข่งขันกับการสหกรณ์ที่รัฐบาลกำลังสนับสนุนอยู่ด้วย

ในการส่งออกนั้นบางครั้งเจ้าของโรงสีใหญ่ ๆ ในกรุงเทพฯ ก็ทำการส่งออกเอง และบางครั้งก็ขายให้แก่บริษัทที่ทำหน้าที่ส่งออกโดยเฉพาะ โดยทั่วไปนั้นโรงสีของชาวจีน จะทำการส่งออกข้าวไปยังฮ่องกง จีน สิงคโปร์ มลายูและตลาดในเอเชียอื่น ๆ ในขณะที่การส่งออกไปยังยุโรป อเมริกาใต้และตลาดนอกเอเชียอื่น ๆ ทำโดยบริษัทการค้าของชาวยุโรปในกรุงเทพฯ ซึ่งสภาพการณ์เช่นนี้เป็นมาจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2

ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ลึกลง รัฐบาลไทยได้ขยายบทบาทเข้ามาในด้านการค้าข้าว ซึ่งระบบนี้เกิดจากผลกระทบของสงครามที่เมื่อสงครามสงบลงใหม่ ๆ นั้น ประเทศต่าง ๆ ในโลกกำลังต้องการข้าวอย่างมาก ในการเจรจาสันติภาพไทยได้ตกลงจะให้ข้าว 1.5 ล้านตัน โดยไม่คิดมูลค่าเพื่อเป็นการลดล้างความผิดที่เข้าร่วมกับญี่ปุ่นในสงคราม

ในการจัดหาข้าวให้ได้ตามสัญญานั้น ในตอนแรกรัฐบาลรับซื้อข้าวในราคาคงที่ 27.85 บาทต่อถังจากประชาชน (สำหรับข้าวประเภทที่มีหักป่นอยู่ 35%) การที่รัฐบาลให้ราคาต่ำเช่นนี้ทำให้ในช่วงจากกันยายน 2488 ถึงมีนาคม 2489 รัฐบาลมีข้าวส่งออกได้เพียง 1.5 แสนตันเท่านั้น การเพิ่มขึ้นของราคาสินค้าทั่วไปในประเทศ และการที่ราคาข้าวในตลาดโลกสูงขึ้นเรื่อย ๆ นำไปสู่การกักตุนข้าวเปลือกไม่มีสิ่งจูงใจใด ๆ ให้คนขายข้าวให้รัฐบาล ในปี 2489 นั้นเอง สัญญาให้ส่งข้าวฟรีก็มีการแก้ไขเป็นรับซื้อในราคาต่ำ รัฐบาลไทยพยายามป้องกันการกักตุนและการลักลอบส่งข้าวออกแต่ไม่เป็นผล สิ่งจูงใจในการลักลอบนำข้าวออกมีสูงเพราะในสิงคโปร์ราคาข้าวเป็นถึง 800 ปอนด์ต่อ 1 ตัน ในขณะที่ราคาตามสัญญาซื้อขายของรัฐบาลนั้นเป็นเพียง 12 ปอนด์ต่อตันเท่านั้น ในปี 2490 แม้สัญญาผูกมัดให้ไทยต้องส่งข้าวจะล้มเลิกไปแล้ว แต่ไทยก็ยังใช้วิธีส่งออกข้าวโดยผ่านสัญญารัฐบาลต่อรัฐบาล เช่นเดิม ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงจากช่วงนี้ไปไทยเริ่มส่งออกได้ในราคาเดียวกับประเทศผู้ส่งออกข้าวอื่น ๆ ทำให้รัฐบาลเพิ่มราคารับซื้อภายในได้ การส่งออกข้าวจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

เพื่อให้สามารถมีข้าวส่งได้ตามสัญญาและเพื่อควบคุมราคาข้าวในประเทศด้วยรัฐบาลได้ประกาศผูกขาดการค้าข้าวตั้งแต่ตอนสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ในการผูกขาดค่านี้อผลผลิตข้าวส่วนเกินจะต้องถูกนำมาขายให้แก่สำนักงานข้าวของรัฐบาลในราคาตายตัวที่กำหนด โรงสีได้รับอนุญาตให้ขายข้าวแก่ผู้บริโภคในประเทศได้ แต่ส่วนเกินความต้องการในประเทศทั้งหมดต้องขายให้แก่รัฐ ซึ่งจะนำไปขายต่อแก่รัฐซึ่งจะนำไปขายต่อแก่ต่างประเทศ การขนส่งข้าวสารและข้าวเปลือกในประเทศมีการควบคุมอย่างเข้มงวด และผลผลิตส่วนเกินของจังหวัดจะถูกนำมาเก็บยังคลังสินค้าที่กรุงเทพฯ

จากการที่รัฐบาลไม่ได้ควบคุมราคาข้าวเปลือก ดังนั้นเมื่อราคาข้าวสารถูกรัฐบาลกำหนดให้คงที่เป็นเวลานาน ชาวนาจึงเริ่มเรียนรู้ว่าราคาข้าวเปลือก ที่เขาควรได้นั้นน่าจะเป็นเท่าใด จึงเริ่มมีการเก็บตุนข้าวเปลือกไว้จนกว่าจะได้ราคาดีเมื่อสามารถทำได้ผลก็คือทำให้กำไรของคนกลางลดลงไปบ้าง

ในปี 2494 แม้การผูกขาดค้าข้าวส่งออกจะทำให้รัฐบาลได้กำไรมากกระทรวงพาณิชย์ก็เริ่มอนุญาตให้เอกชนส่งข้าวออกได้อีก ด้วยเหตุที่ราคาข้าวในตลาดโลกสูงกว่าราคาที่รัฐกำหนดรัฐซื้อ จึงทำให้ผู้ส่งออกต่างอยากได้รับใบอนุญาตดังกล่าว มีการแก่งแย่งกันทั้งในการขออนุญาตและการซื้อข้าวจากโรงสี ในปี 2494 ราคาตลาดมีค่าสำหรับใบอนุญาตส่งข้าวออกเป็นถึง 35 เหรียญสหรัฐฯ ต่อข้าว 1 ตัน และผู้ส่งออกแม้มีใบอนุญาตก็ประสบความยากลำบากในการจะได้ข้าวจากโรงสี เนื่องจากการแข่งขันกันมีมาก ผลก็คือเอกชนมีการให้เงินพิเศษแก่โรงสีเพื่อให้ได้ข้าวตามกำหนด ทำให้รัฐบาลไม่อาจมีข้าวส่งตามสัญญาซื้อได้เพราะยังซื้อข้าวจากโรงสีในราคาต่ำ โรงสีจึงไม่ต้องการขาย รัฐบาลจึงต้องเพิ่มราคาซื้อขึ้นเพื่อให้สามารถมีข้าวพอส่งออกตามสัญญาได้

ในขณะที่รัฐบาลได้รายได้จากผูกขาดส่งออกข้าว นั้น ราคาข้าวภายในประเทศก็ถูกควบคุมให้คงอยู่ในระดับต่ำ อันเป็นผลดีต่อผู้บริโภคภายใน การละเว้นใหญ่จึงไปตกกับชาวนา ซึ่งในปี 2494 ได้ราคาเพียงครึ่งหนึ่งของที่ควรจะเป็นถ้าไม่มีการผูกขาดบรรดาคนกลางและโรงสีก็เสียผลประโยชน์ลงไปด้วย มีแต่ผู้บริโภคที่ได้ประโยชน์อย่างไรก็ตามแม้ในภาวะที่ราคาต่ำเช่นนั้นพื้นที่เพาะปลูกก็ขยายออกไปมาก ซึ่งไม่ต้องสงสัยว่าถ้าราคาเป็นไปโดยเสรี การขยายการผลิตย่อมจะมีมากกว่านั้นมาก จากเทคนิคการผลิตและการชลประทานที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

(ข) การส่งออกสินค้าอื่น ๆ

ในขณะที่ข้าวเป็นผลผลิตซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ สินค้าออกที่สำคัญอื่นได้แก่ ดีบุก ไม้สัก และยางพารา นั้น ดูจะไม่สู้ใกล้ชิดกับชีวิตของประชาชนนัก นอกจากนี้สินค้าดังกล่าวส่วนใหญ่ยังทำการผลิตโดยแรงงาน ทุน และการประกอบกิจการของ

ต่างชาติอีกด้วย อย่างไรก็ตาม แม้สินค้าเหล่านี้จะไม่มีผลต่อชีวิตของสังคมไทยมากนัก แต่ก็มีส่วนสำคัญในการส่งออกของประเทศ

ดีบุก และไม้สักเป็นสินค้าออกที่สำคัญของไทยมาก่อน ส่วนขายนั้นเพิ่มเริ่มมีการส่งออกเมื่อ พ.ศ. 2463 เท่านั้น สำหรับดีบุกนั้นการผลิตส่วนใหญ่ก่อนปี 2450 ทำโดยชาวจีน ซึ่งทำเหมืองขนาดเล็กใช้ทุนน้อย ในปี 2435 ได้มีการแก้ไขระบบการให้สัมปทานและการเก็บค่าภาคเหมืองแร่เพื่อให้รัฐบาลสามารถควบคุมการทำเหมืองแร่ได้มีประสิทธิภาพขึ้น และเพื่อส่งเสริมให้บริษัทยุโรปเข้ามาทำเหมืองด้วย อย่างไรก็ตาม กว่ากิจการตะวันตกจะเข้ามาดำเนินการมากก็เป็นถึงปี 2450 ในตอนสงครามโลกครั้งที่ 2 การทำเหมืองหยุดชะงักไปแต่หลังสงครามได้มีการบูรณะอย่างรวดเร็ว ในปี 2493 มีเหมืองดีบุกทำกิจการอยู่ 324 เหมือง แต่มีเพียง 25 เหมืองที่ทำขนาดใหญ่ใช้เรือชุด ซึ่งใน 25 เหมืองนี้มี 3 เหมืองเป็นของบริษัทไทยที่เหลือเป็นของอังกฤษและออสเตรเลีย ส่วนอีก 299 เหมืองนั้นส่วนใหญ่เป็นเหมืองเล็ก ๆ ของชาวจีน

ผลผลิตดีบุกถูกส่งออกในรูปแร่ดิบไปจนถึงปี 2450 หลังจากนั้นราวครึ่งหนึ่งของผลผลิตจะถูกดลึงในท้องถิ่นโดยชาวจีน แต่ในราวปี 2463 ปรากฏว่าไม่มีการดลึงในเมืองไทยอีก แต่ส่งไปดลึงที่มลายู การดลึงแร่ในประเทศเริ่มฟื้นตัวขึ้น ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ก็เลิกไปอีกเมื่อสิ้นสงครามเพราะผลผลิตในท้องถิ่นไม่มากพอจะส่งเสริมให้มีการดลึงแร่แบบทันสมัยได้จนถึงปี 2503

ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ผลผลิตดีบุกเกือบทั้งหมดถูกส่งออกไปยังมลายู เพื่อแปรรูป แต่นับจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ก็มีการขนส่งไปยังสหรัฐฯ เพิ่มขึ้นอย่างมากคือ ในปี 2490 และ 2491 ประมาณ 75% ของยอดส่งออกดีบุกถูกส่งไปยังสหรัฐฯ แต่ในปี 2492 และ 2493 นั้น สัดส่วนได้ลดลงเป็น 41% และ 29% ตามลำดับ ผลผลิตดีบุกส่วนที่เหลือนั้นส่งออกไปยังมลายูเป็นสำคัญ

สำหรับขายนารานั้นก็คล้ายกับดีบุกคือก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น ผลผลิตเกือบทั้งหมดถูกส่งออกไปยังมลายูเพื่อแปรรูป แต่ในช่วง พ.ศ. 2483-84 มีการเพิ่มอย่างมากในการส่งออกขายนารูผ่านกรุงเทพฯ ไปยังญี่ปุ่นและสหรัฐฯ โดยญี่ปุ่นสั่งซื้อขายนารูจากไทยถึง 12% และ 50% ของยอดส่งออกขายนารูไทยในปี 2483 และ 2484 ตามลำดับ แต่หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว การส่งออกขายนารูก็มีไปยังสหรัฐฯ เพิ่มขึ้นมาก

ในกรณีของไม้สักนั้น ผลผลิตส่วนใหญ่เป็นเพื่อบริโภคภายในประเทศ การส่งออกจึงขึ้นกับว่ามีผลผลิตเหลือจากความต้องการภายในมากเพียงใด ตัวอย่างเช่นในปี 2434 ยอดส่งออกไม้สักต่ำลงมากเพราะความต้องการภายในอย่างสูง ในช่วงจากปี 2462 ถึง 2469 นั้น ปรากฏว่า 37% ของไม้ซุงที่ล่องลงมายังกรุงเทพฯ เป็นเพื่อการบริโภคภายในประเทศอีก 63% นั้นเพื่อการ

ส่งออก แต่ปรากฏว่าในระยะต่อมาก็คือในปี 2473 และ 2493 ไม้ซุงที่บริโภคภายในประเทศ ปรากฏว่าเป็น 45% และ 60% ทำให้ ส่วนที่ส่งออกลดลงเป็น 55% และ 40% ตามลำดับ

(2) การค้าขาเข้า

จากอัตราภาษีขาเข้าที่ต่ำมากอยู่เป็นเวลานานหลังจาก พ.ศ. 2398 ทำให้สินค้า จากต่างประเทศมีโอกาสเข้ามาหาตลาดในประเทศไทยได้สะดวก โดยสินค้าเข้าที่สำคัญที่ถูกนำ เข้ามาในระยะแรกก็คือ ผ้าชนิดต่าง ๆ ซึ่งมีความต้องการสูงในประเทศ

ในช่วง 100 ปี หลังจาก พ.ศ. 2398 นั้น สินค้าเข้าส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นสินค้า อุตสาหกรรมประเภทสินค้าบริโภคมากกว่าจะเป็นสินค้านำเข้า ทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยผลิตสินค้านำเข้า ได้เองน้อยมากหรือเกือบไม่ได้เลย ดังพิจารณาได้จากตารางต่อไปนี้

ปี	สัดส่วนของสินค้านำเข้าในยอดสินค้าเข้าทั้งหมด		ปี	เปอร์เซ็นต์
	เปอร์เซ็นต์	เปอร์เซ็นต์		
2402	7.7	2453	20.0	
2407	12.2	2468	18.3	
2413	16.7	2473	26.0	
2423	10.9	2478	30.0	
2435	16.7	2484	30.0	
2443	20.7	2492	23.4	

ที่มา : James C. Ingram, *Economic Change in Thailand, 1850-1970*, p. 129

จากตารางข้างต้นนี้ ส่วนของสินค้านำเข้าในสินค้าเข้าทั้งหมดได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งอาจเป็น เพราะนโยบายกำแพงภาษี ทำให้มีการผลิตภายในประเทศมากขึ้น (จึงต้องการสินค้านำเข้า) การสั่ง เข้าเครื่องจักร เครื่องมือของรัฐบาลเพื่อการรถไฟและชลประทาน ก็มีส่วนทำให้สินค้านำเข้านี้เพิ่ม ขึ้นด้วยในระยะยาว

สินค้านำเข้าของประเทศไทยประกอบด้วยสินค้านำเข้ามากมายหลายชนิด และส่วนใหญ่สั่ง เข้ามาชนิดละไม่มาก ซึ่งแสดงว่าสินค้านำเข้าส่วนใหญ่นี้ถูกบริโภค โดยประชากรเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ซึ่งก็คงเป็นชุมชนชาวตะวันตก ชาวจีนและกลุ่มผู้มีรายได้สูง ซึ่งอยู่ในเขตกรุงเทพฯ เป็นส่วน ใหญ่ในเขตอื่นมีน้อยมาก สินค้าหลายรายการที่บริโภคกันภายในส่วนน้อย ๆ ของประชากรนี้เท่านั้น ตัวอย่างเช่นจากการศึกษาสินค้าเข้าประเภทอาหาร ในปี 2472 อันได้แก่ผลไม้กระป๋อง ของ หวานและขนมปังกรอบ ปรากฏว่าสินค้าเหล่านี้มีตลาดจำกัดเพียงลูกค้าราว 1 หมื่นคนเท่านั้น แต่ในระยะหลังกลุ่มลูกค้า คงใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ

แม้ว่าจะมีสินค้าบริโภคที่ส่งเข้าส่วนใหญ่ที่มีการบริโภค โดยแพร่หลายแต่ก็ไม่มีแบบแผนที่แน่นอน เพราะรายได้ส่วนเกินของประชากรจะถูกใช้จ่ายเปลี่ยนแปลงไปมาอยู่เสมอ ดังนั้นร้านค้าปลีกจึงต้องมีสินค้ามากมายหลายชนิดไว้เพื่อล่อใจผู้บริโภค สินค้าเข้าของไทยจึงมีหลายชนิด ๆ ละไม่มาก เพราะส่วนใหญ่ไม่มีการบริโภคกว้างขวางนัก นอกจากสินค้าบางอย่าง ได้แก่ ผ้า เส้นด้าย น้ำมันก๊าด และนมกระป๋อง เป็นต้น การที่สินค้าเข้าของไทยประกอบด้วยสินค้าหลายชนิด ๆ ละเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นนี้ ทำให้เป็นการยากที่จะทดแทนสินค้าเข้าด้วยการผลิตเองภายในประเทศ เพราะตลาดในประเทศเล็กจนการผลิตขนาดใหญ่ที่มีประสิทธิภาพ ไม่อาจทำได้ นอกจากจะผลิตเพื่อส่งออกด้วยส่วนหนึ่ง แต่สินค้าไทยก็ยากจะแข่งขันได้ในตลาดต่างประเทศ

ลักษณะสำคัญของสินค้าเข้าโดยทั่วไปอีกประการหนึ่งก็คือ สินค้าบริโภคขาเข้าเกือบทั้งหมด (ยกเว้นเพียงไม่กี่ชนิด เช่นยา และน้ำมันก๊าด) นั้นไม่เป็นที่จำเป็นในการรักษามาตรฐานการดำรงชีวิตแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าสินค้าเข้าเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยมากกว่าจะเป็นสินค้าจำเป็นและสามารถเลิกซื้อได้ง่าย เมื่อรายได้เป็นตัวเงินลดลง ดังนั้นในช่วง 100 ปี หลังจาก พ.ศ. 2398 นี้ จึงกล่าวได้ว่า การเสนอซื้อสินค้าเข้าของไทยมีความยืดหยุ่นต่อรายได้สูงมากอันเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยสามารถรักษาระดับดุลการค้าได้เปรียบไว้ได้เป็นเวลานานเพราะเมื่อสินค้าออกลดลงทำให้รายได้ลดลง สินค้าเข้าก็มีแนวโน้มจะลดลงทันทีในระดับเดียวกัน กระบวนการปรับตัวดังกล่าวช่วยให้ประเทศไทยคงได้เปรียบดุลการค้าอยู่ แม้แต่ในขณะที่สินค้าออกลดลงอย่างมาก อย่างไรก็ตามเมื่อสินค้าทุนมีความสำคัญเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทางเศรษฐกิจ การต้องพึ่งพิงกับสินค้าเขาย่อมมีมากขึ้นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เนื่องจากประเทศไทยไม่สามารถผลิตสินค้าเหล่านั้นเองได้ ส่วนมากความยืดหยุ่นของสินค้าเข้าต่อรายได้ จึงมีแนวโน้มจะลดลงอยู่ตลอดเวลาและจะเป็นเหตุให้มีการขาดดุลการค้าได้มากในระยะต่อ ๆ ไป

คำถามท้ายบทที่ 7

1. จงอธิบายถึงลักษณะสำคัญของสินค้าเข้าของไทยในช่วงหลังจาก พ.ศ. 2398 จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2
2. จงอธิบายถึงลักษณะสำคัญของสินค้าออกและสถานะดุลการค้าของไทยในช่วงหลังจาก พ.ศ. 2398 จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2
3. จงอธิบายถึงสาเหตุและวิธีการที่รัฐบาลไทยใช้ในการเข้าผูกขาดการค้าข้าวในช่วงหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2